Homer. *Odissea*. Versió de Joan F. Mira. Introducció de Jordi Cornudella. Proa (A Tot Vent, 562), Barcelona, 2011, 441 pp.

Jaume Pòrtulas
Universitat de Barcelona

1 Poques remarques sobre les traduccions de l'*Odissea* deuen ésser tan conegudes com aquell irònic passatge de Jorge Luis Borges: «[...] la *Odisea*, gracias a mi oportuno desconocimiento del griego, es una librería internacional de obras en prosa y verso, desde los pareados de Chapman hasta la *Authorized Version* de Andrew Lang o el drama clásico francés de Bérard o la *saga* vigorosa de Morris o la irónica novela burguesa de Samuel Butler» (J.L. Borges, «Las versiones homéricas», *Discusión*, 1932). No és pas que Borges considerés la ignorància del grec antic com una mena de privilegi, naturalment. Però constatava que, gràcies a aquesta «oportuna» ignorància, Homer li havia parlat en versos sonorament rimats, s'havia tenyit d'anglosaxó i d'anglès bíblic, havia entrat en el motlle de la dicció dramàtica clàssica (mercès a la discutible disposició tipogràfica de l'edició Bérard), etcètera. Aquesta generosa disposició d'esperit contrasta amb un prejudici molt freqüent a casa nostra, particularment en el camp de les traduccions dels clàssics grecollatins. Se'n podria dir «la fal·làcia de la versió única», i resumir-lo així: allò que ja s'ha traduït no cal pas tornar-ho a traduir, sobretot si s'ha traduït de manera relativament adequada. La política habitual de les editorials de no duplicar les traduccions dels seus catàlegs (especialment si són traduccions prestigioses; però fins i tot si no ho són, o no mereixen d'ésser-ho) ha fet molt per acreditar aquesta fal·làcia, que, per altra banda, té una explicació històrica prou natural. Com que, en l'espectacular esclat de traduccions clàssiques del nou-cents, es tractava en primer lloc d'«incorporar» al català (una expressió freqüent, aleshores) un cert nombre d'obres immortals —quelcom considerat cabdal per a la normalització i el prestigi de la llengua— el fet de *tornar* a traduir coses que ja havien estat incorporades no tenia cap sentit. Hom procedia com si hi hagués una mena de llistat ideal de «Grans Obres», i es poguessin anar ratllant *ítems* de la llista... Altrament, l'objectiu d'arribar a un públic lector extens no fou tampoc prioritari; de fet, algunes d'aquestes traduccions resulten ben poc llegidores.

Una conseqüència molt negativa de tot plegat ha sigut que la concurrència de traduccions —quelcom normal a tot arreu— s'anà distorsionant, a casa nostra, d'una manera estranya. Per tornar encara un segon a Borges: just després de la frase que citàvem al principi, l'argentí reflexiona sobre l'estatus de les traduccions homèriques en la literatura anglesa, i remarca que «la serie de sus versiones de la *Odisea* bastaría para ilustrar su curso de siglos». És lògic que un exercici similar resulti impensable en català: les diferències històriques, polítiques, culturals, demogràfiques, etc. són excessivament grans. El mal, però, és que, encara en l'actualitat, hom renuncia massa sovint a confiar a les traduccions la feina d'explorar les virtualitats múltiples, fins i tot contradictòries, d'uns originals molt rics —i molt allunyats de

la nostra quotidianitat, cosa que, *a priori*, incrementaria l'interès de l'operació. Encara pitjor, hom també renuncia sovint a valdre's de l'instrument de la traducció per tal d'aprofundir una sèrie de possibilitats, no sempre prou explorades, en la llengua d'arribada.

2 Probablement no hi cap traducció en la literatura catalana moderna que hagi gaudit d'un prestigi comparable al de la segona versió de l'*Odissea* de Carles Riba. (Recordem ara, de manera sumària, que Riba havia traduït l'*Odissea* per primer cop el 1919 per a l'Editorial Catalana. La «segona» *Odissea* va aparèixer el 1948 en una edició de bibliòfil molt restringida. Alpha la va reeditar el 1953, en edició «normal» en cartoné; i el 1993, La Magrana en va fer una edició de butxaca, corregida d'acord amb indicacions pòstumes del mateix Riba, però que incorpora força errors tipogràfics nous. En l'actualitat, n'hi ha en curs una reedició a la Fundació Bernat Metge, en condicions certament discutibles, però almenys exempta d'errors. Francesc Parcerisas ha dedicat un estudi important a allò que es podria anomenar la «monumentalització» d'aquesta *Odissea* (F. Parcerisas, *Traducció, edició, ideologia. Aspectes sociològics de les traduccions de la Bíblia i de l'Odissea al català*, Vic: Eumo Editorial, 2009). L'argument principal de Parcerisas és que aquesta fatiga de Riba, com a conseqüència sobretot de les circumstàncies excepcionals del moment de la seva aparició primera, es convertí tot seguit, més que no pas en una obra per ésser llegida i fruïda pels seus lectors, en un monument sociopatriòtic. Monument a les riqueses, insospitades o negades per molts, de la llengua perseguida; monument, també, a l'alt mestratge del poeta traductor. En contrapartida, hom pot sospitar que les copioses lloances suscitades per aquest «monument» no mantenen cap proporció amb el nombre real dels seus lectors. (Afegiré tot seguit que, encara que Parcerisas subratlla la dificultat objectiva del text ribià, es guarda prou d'insinuar que, si no ha estat més llegit, és perquè, de fet, resulta il·legible —com altres han afirmat, més d'una vegada).

No seré pas jo qui discuteixi ara el fons de veritat que poden contenir aquestes apreciacions de Parcerisas. Em limitaré a assenyalar la paradoxa (una paradoxa només aparent, és clar) d'un text famós que, sense haver obtingut uns índexs de lectura tan elevats com això, ha deixat en el sistema literari català una empremta important —potser no tant en el nivell del *common reader*, però sí entre creadors, traductors i lletraferits en general. I ara no m'estic referint pas a la reverència una mica beata i supersticiosa criticada per Parcerisas, sinó a tota una altra cosa. Penso que es pot afirmar, per exemple, que en el rerefons de l'*Odisseu* d'Agustí Bartra o del *Món d'Ulisses* de Mercè Rodoreda hi ha moltíssima *Odissea* ribiana; com a mínim, així he intentat defensar-ho en altres treballs, no sé pas si amb èxit. En un ordre de coses bastant diferent (i menys important, per descomptat), la «segona *Odissea*» ha tingut una progènie dilatada: des de l'*Eneida* en hexàmetres del professor Dolç, passant per la *Ilíada* del pare Miquel Peix, fins arribar a les dues *Ilíades* i als *Himnes homèrics* de mossèn Manuel Balasch. Totes aquestes obres, amb independència de les seves característiques pròpies (i amb independència, també, de la bondat dels resultats obtinguts) deriven de l'arquetip ribià, al qual manlleven, confessadament, des de les línies mestres en l'adaptació de l'hexàmetre a moltes solucions en el terreny del lèxic, la formularitat, la dicció, l'estil,

i molts altres recursos tècnics i de traducció. Fins i tot si algú podia arribar a deplorar la qualitat d'alguns d'aquests textos, el caràcter massís del conjunt resulta indiscutible; com ho és, d'indiscutible, el pes determinant de la influència ribiana sobre tot plegat.

3 Les observacions precedents vénen motivades per l'aparició, fa relativament poc, de la nova *Odissea* de Joan F. Mira, que aporta innovacions importants a aquest panorama. La versió de Mira ja no és epigonal respecte de la de Carles Riba; o, en qualsevol cas, ho és d'una manera diferent, i en una mesura molt menor que no pas les versions mencionades suara. En el seu pròleg (intitulat «Llegir Homer», pp. XXV–XXXI), Mira va amb molt de compte de no presentar la seva *Odissea* com una alternativa a la ribiana. En aquestes pàgines, de fet, Carles Riba amb prou feines hi és mencionat, per bé que s'hi fa servir un hexàmetre de la seva *Odissea* com a exemple d'enfarfegament sintàctic innecessari. En canvi, en les nombroses entrevistes concedides arran de la publicació, i potser esperonat pels mateixos entrevistaires, Mira va ésser molt més explícit. Penso que va fer ben fet. Al capdavall, que la nova *Odissea* sigui rebuda, i inicialment valorada, a partir d'aquesta clau comparativa (una clau de lectura i de valoració del tot legítima, per altra banda) forma part de la dinàmica mateixa de l'espai literari local, amb el seu joc d'equilibris i de contrapesos.

Aquesta introducció de Mira, tot i que defuig explícitament qualsevol forma d'erudició i adopta un to volgudament col·loquial, i fins i tot «autobiogràfic», també presenta amb eficàcia la *idea* que el traductor es fa de l'*Odissea* —aquella «idea» que inspira la seva traducció i que pretén de fer arribar als seus lectors amb tota la força possible:

> Vaig fer la prova de la lectura adolescent, i funcionà de manera divina […] Esperant a veure què passaria després, com acabaria l'episodi del gegant Polifem, quina seria la història de la delicada princesa Nausica […] Es pot llegir Homer així, per començar. (p. XXVI)

> llegir Homer com un text pròxim, sense entrebancs, diàfan, i tan directe, comprensible i ple d'emocions com el sentien els oients del rapsode dels temps de Sòcrates […] això és el que he intentat aconseguir (p. XXIX)

Trobo difícil no rastrejar en passatges com aquests una rèplica a distància —no explícita, però sí contundent— a una de les pàgines més militants dels «Mots del traductor» que encapçalen l'*Odissea* ribiana (un text citat, reimprès i discutit amb certa freqüència):

> És evident que si avui es pretén dur els clàssics, l'*Odissea* ja que d'ella es tracta, a la plaça del mercat, l'empresa obeeix a raons segurament més tristes per a la poesia que les que tenien els romàntics per a somiar el mateix […] Arrencar-la al monopoli dels més o menys doctes hel·lenistes, d'acord; però tant com lliurar-la a la insensibilitat i a la banalitat dels simples devoradors de novel·les, despullar-la de la seva poesia, que, en la

> realització com a tal, tant té de la que ara qualifiquem com a pura, i això ja per principi, costa de resignar-s'hi

Carles Riba aspirava a recrear l'*Odissea* com una suprema estructura poètica; Mira recomana de llegir-la com una narració apassionant. Mentre Riba identifica els «devoradors de novel·les» (de novel·les de consum, cal suposar) amb la «immensa, renouera turba», Joan F. Mira voldria atansar l'experiència de llegir l'*Odissea* a la de llegir el *Quixot* o *Guerra i pau*. No tindria gaire sentit, ara, traslladar aquest debat al terreny de l'erudició històrica, i preguntar-se quina de les dues propostes resulta més «fidel» al vetust poema. Ni les remarques de Mira ni les de Riba no aspiren pas a una estricta exactitud històrica o filològica. Són incitacions (i orientacions) per a la lectura, i, com a tals, apel·len sobretot al bagatge intel·lectual i literari dels traductors, però també dels seus presumptes públics respectius. Una epopeia tradicional, parlant en termes de teoria i d'història literàries, és molt i molt diferent d'una novel·la; en aquest sentit, les comparacions de Mira resulten bon xic forçades. Però tampoc no es tracta de poesia «pura». *Pace* Riba, la *Ilíada* i l'*Odissea* deuen comptar-se, en termes històrics, entre la poesia més gloriosament impura d'aquest món. Però ja fa molt de temps que els traductòlegs han observat que una pràctica regular dels traductors —molts cops inconscient; altres cops, però, perfectament deliberada— consisteix a aveïnar en la mesura del possible les obres que tradueixen als gèneres literaris hegemònics en llur pròpia època.

No voldria pas que les remarques precedents s'entenguin en el sentit que, mentre Joan F. Mira es mostra daltònic a les virtualitats «poètiques» d'Homer, Riba es despreocupa de la seva extraordinària potència narrativa, la desfigura o l'embarbussa amb una dicció abarrocada i ineficaç (quelcom d'això darrer, ho han insinuat alguns dels ressenyadors de la versió de Mira). Les coses són més complexes, i aquesta simplificació resultaria injusta tant per a l'un com per a l'altre. Allò que intento apuntar aquí és que, en el rerefons d'ambdues versions, hi ha dues lectures intel·ligents (i, en ambdós casos, defensables) de l'inexhaurible original odisseic; i que aquestes dues lectures divergeixen de manera considerable. Embarcar-me a discutir quina de les dues lectures em sembla més justa, més rigorosa i adequada no forma part dels meus objectius d'avui. Sí que voldria apuntar, tanmateix, que *llegir* allò que un hom *tradueix* no sempre forma part, desgraciadament, de la pràctica dels traductors dels clàssics —almenys, dels clàssics grecollatins.

4 Abans d'examinar una mica més de prop algunes de les solucions «tècniques» de la versió de Mira, m'agradaria destacar-hi la presència de tota una sèrie de subsidis paratextuals: des de la introducció tecnicoinformativa, signada per Jordi Cornudella, fins als sumaris que encapçalen cada cant, en resumeixen el contingut i orienten les expectatives del futur lector, passant pel mapa dels errabundeigs d'Ulisses, «segons la reconstrucció hipotètica [i tant hipotètica!] de Victor Bérard». El mapa es podria considerar com un complement sobretot decoratiu, si no fos per un altre element paratextual: la citació *in exergo* de Jean Cuisenier (*Le périple d'Ulysse*, París: Librairie Arthème Fayard, 2003), un autor que podríem qualificar,

amb reserves, de «neoberardtià». Pel que fa als sumaris —compostos, a parer meu, amb tacte, subtilesa i talent— observaré, *en passant*, que denoten una certa desconfiança en les tan proclamades virtuts «novel·lístiques» del poema. ¿És que a algú se li acudiria d'encapçalar cada capítol de *Guerra i pau*, posem per cas, amb resums argumentals? Sigui com sigui, si emfasitzo la presència en aquesta edició de tots aquests subsidis és perquè, en opinió meva, modifiquen la recepció d'«Homer» d'una manera tant o més profunda que qualsevol de les innovacions lexicals, estilístiques o sintàctiques que el traductor pugui haver adoptat. Per precisar una mica més el que vull dir: sospito que Riba (el qual col·laborà estretament, per a la primera edició de la seva *Odissea*, amb l'il·lustrador Enric Cristòfor Ricart) no s'hauria avingut mai a la interposició d'aquests materials subsidiaris entre el lector i la remota i abrupta poesia homèrica que ell volia destil·lar en català. Li ho vedava la seva concepció —austera o aristocratitzant, ara no cal discutir això— de la mateixa poesia. L'erudició i la divulgació quedaven reservades, si de cas, per a les versions en prosa de la Fundació Bernat Metge.

5 M'imagino que la decidida opció de Joan F. Mira a favor de les virtualitats «novel·lesques» de l'*Odissea* té quelcom a veure amb una sensació que m'ha atrapat de tant en tant, al llarg de la meva lectura: la traducció d'alguns cants i episodis resulta sensiblement més reeixida que no pas la d'altres. Sóc ben conscient del caràcter subjectiu i arbitrari d'aquesta mena de valoracions; però m'arriscaria a afirmar, per exemple, que en el cant 6 (el cant de Nausica), la traducció llisca amb una gràcia i una eficàcia molt superiors a la d'alguns moments de la baixada d'Ulisses a l'Hades, posem per cas, amb la seva atmosfera *morne* i, alhora, intensament dramàtica. A més a més, en l'episodi de Nausica, la manera com Mira tradueix determinades expressions ha d'evocar, per a un lector de casa nostra, l'inconfusible to maragallià. Molts lectors sabran grat a Mira d'aquell «papa, t'estime» de 6.57; o bé del «Reina i senyora, als teus peus!» de 6.149. Algú segurament compararà en termes favorables aquesta traducció amb l'àulic «Jo te'm flecto, regina» de Carles Riba. Ara bé, també cal tenir en compte que, a banda que la trobada té lloc en una remota platja del mite, i no pas en un interior aristocràtic o burgès, Ulisses vol ésser capit seriosament, quan es pregunta pel possible estatus diví de la seva interlocutora: no està flirtejant. Recordem aquí, també, que molts lectors apassionats de l'*Odissea* han considerat Nausica com una de les figures més seductores de tot el poema. Aquests lectors pensen que no està malament que ella sigui la darrera temptació d'un mariner de cabells grisos, probablement de tornada de tot. Altres intèrprets opinen, tanmateix, que aquesta lectura de l'episodi és espúria i anacrònica a la vegada (per excessivament «romàntica»). Hom podria dir que Mira no ha mantingut la imparcialitat: s'ha inclinat massa per la primera interpretació en detriment de l'altra. També és veritat, però, que alguns lectors d'Homer tan conspicus com Johann Wolfgang Goethe o Joan Maragall no n'haurien pas fet un greuge, d'això.

A les antípodes —ja ho he insinuat— caldria situar-hi alguns moments del Descens a l'Hades. No pas tots, certament: la conversa amb la mare, per exemple, funciona prou bé. Però Mira no sembla saber gaire què fer amb passatges com el «Catàleg de les heroïnes»

—tan incòmode i complicat de girar per al traductor com difícil d'apreciar per a un públic actual, per bé que devia fer les delícies d'un auditori antic (la reacció d'Arete, la reina dels feacis, sembla deixar-ne constància). En la versió de Mira és un passatge que costa de seguir; potser li hauria calgut una anotació més copiosa.

Mira té bon ull per al patetisme, per als matisos psicològics dels personatges i per a les relacions que es nuen entre ells. El dramatisme de les situacions li interessa (hom diria) més que no pas l'alè de pura tragicitat que, per bé que amb menys constància que a la *Ilíada*, respira també en moments clau de l'*Odissea*. En posaré un sol exemple, manllevat igualment del Descens a l'Hades. El vers 10.488 (un enèrgic rebuig de qualsevol consol banalitzador, davant la mort inexorable) és traduït per Mira amb un «No em consoles del fet d'estar mort, Ulisses insigne», prou correcte. (La versió de Riba no és pas gaire distinta: «No em vulguis consolar de la mort, Ulisses esplèndid»). Ara bé, el verb grec *paraudô* pot voler dir «consolar» i «encoratjar», certament; però també «parlar amb lleugeresa» o «minimitzar». Trobo interessant de constatar que, mentre els nostres traductors opten per la canònica noció del «consol», en altres tradicions lingüístiques hom escull d'emfasitzar que la mort, es miri com es miri, no hi ha manera de minimitzar-la. Així, Victor Bérard, hereu d'una llengua que una dilatada tradició ha fet tan dúctil, girava: «Ne me farde pas la mort». Thomas Edward Lawrence, per la seva banda, resulta més greu i solemne: «do not make light of Death before me». Personalment, trobo molt atractiva l'audaç amplificació del vell Chapman: «Urge not my death to me, nor rub that wound». És veritat que aquesta versió prescindeix del tot de la seca concisió de l'original (*mê de moi thanaton ge parauda*; literalment: «la mort —no me'n parlis gens a la lleugera»); però el *sentit* de l'exclamació d'Aquil·les hi és prou ben recollit.

6 La tria del vocabulari constitueix, evidentment, l'aspecte en el qual Mira s'ha allunyat més, i d'una manera més deliberada, de la lliçó ribiana. Ja és un tòpic recordar que Matthew Arnold, en el seu famós *On translating Homer* (Londres, 1861), definia l'estil homèric a partir de la seva excel·lència excepcional en quatre aspectes: la rapidesa, la senzillesa directa del vocabulari i la sintaxi, la simplicitat en l'argument i les idees, i una gran noblesa ('*eminent nobility*'), embolcallant-ho tot. Però bona part dels traductors moderns han tingut problemes a l'hora de conciliar noblesa i simplicitat. No hi ha dubte, tanmateix, sobre quina ha estat l'opció privilegiada per Mira, en aquest àmbit.

Qualsevol traductor d'Homer ha d'adoptar decisions arriscades a propòsit d'alguns procediments típics de l'oralitat, com ara les expressions formulars i els epítets ornamentals. Aquest és un dels reptes més estimulants i, alhora, un dels trencacolls més complicats de la seva tasca. L'estil homèric és eminentment reiteratiu; però si quelcom resulta aliè (en termes generals, almenys) a l'experiència moderna de la literatura —i, especialment, de la literatura narrativa— és precisament la reiteració. De manera que alguns traductors, i no pas entre els menys conspicus, han considerat necessari d'atenuar, d'aprimar d'una manera més o menys dràstica aquest procediment arcaic. Aquest és el cas de Paul Mazon a la Fondation Guillaume Budé, per exemple; o del famós doctor Rieu (el traductor d'Homer

als Penguin Classics), el qual deixà escrit un *dictum* memorable sobre aquest particular: «too faithful a rendering defeats its own purpose». El mal és, però, que sense el ritme regular i la serena morositat que imposen les reiteracions, sense aquestes «sentences that come and go like familiar friends», Homer deixa d'ésser Homer.

Tal com va fer Riba en el seu moment, Joan F. Mira ha mantingut, en conjunt, la recursivitat i les reiteracions de l'estil homèric, amb les seves fórmules i el seus epítets ornamentals. Aquesta decisió era, de fet, l'única raonable: va lligada necessàriament a la tria de l'hexàmetre. Mira ha mantingut també la *fixesa* de les fórmules; vull dir que les repeticions es produeixen *verbatim*, o gairebé, en les mateixes seus mètriques (al contrari del que passa, per exemple, en les versions de mossèn Balasch, el qual va perpetrar, en aquest terreny, força despropòsits). En contrapartida, Mira ha maldat per portar a terme una modernització a fons del vocabulari emprat en els epítets i fórmules. La idea és indiscutiblement bona; els resultats, però, resulten a voltes irregulars. Sovint, aquestes innovacions contribueixen a generar imatges poderoses i directes; però altres cops es produeixen brusques caigudes de to (allò que els antics anomenaven un efecte de *bathos*). Amb pocs exemples n'hi haurà prou per il·lustrar el que vull dir: «el bronze *irrompible*» (Mira volia probablement evitar l'«infrangible» de Riba, que li devia semblar massa solemne; però l'adjectiu «irrompible» produeix aquí un efecte irrisori); «Apol·lo, l'arquer a distància» (com si hi hagués arquers *de proximitat*!); «Amfiarau, que *agitava* les tropes» (en comptes d'«impulsava» o «enardia», un significat freqüent del verb grec *seuô*). Una altra conseqüència poc afortunada d'aquest tractament de la formularitat rau en la multiplicació fora mesura de les hendíadis. Aquesta figura retòrica no és pas absent, ben al contrari, del text grec: constitueix un estilema característic de la majoria de tradicions orals. En la traducció de Mira, la seva freqüència no minva en absolut; i en alguns passatges tendeix a multiplicar-se fins al cansament. La cosa resulta contraproduent, sobretot, ens aquells casos que la nova hendíadis assumeix una estructura anticlimàtica.

No voldria pas negar que la qüestió de les fórmules deu ésser, en rigor, impossible de resoldre de manera satisfactòria. M'ho fa pensar el fet mateix que algunes de les solucions adoptades per Mira poden qualificar-se de brillants i, alhora, de fallides en part. Prenem, per exemple, la fórmula *epea pteroenta*, que hom tradueix d'habitud per «paraules alades», i que Mira gira amb un «paraules com fletxes que volen». Aquí, el problema és que ningú no sap amb precisió a què treu cap l'enigmàtic *epea pteroenta*: hi ha monografies i tesis doctorals senceres sobre això. «Paraules alades», amb el vague encant que embolcalla aquests mots, familiars i misteriosos alhora, potser no és res més que una manera brillant de fugir d'estudi. En canvi, la fórmula de Mira, «paraules com fletxes que volen» s'entén perfectament, i fa bon sentit en la gran majoria de les seves aparicions. No pas en totes, però: en alguns casos (per exemple quan un locutor etziba una inèpcia, una vaguetat o una mentida) la fórmula provoca un penós contrasentit.

7 Al llarg d'aquesta ressenya, he mirat de no fer servir gaire la invocació a una presumpta «fidelitat al text». ¿Quantes coses deu dir, a hores d'ara, aquesta expressió convencional?

A parer meu, Joan F. Mira es pren de tant en tant algunes llicències de massa, en el terreny de «la fidelitat»; però això, certament, resulta ara poc rellevant. També he mirat d'esquivar tant com he pogut els judicis de valor, que moltes vegades no ajuden a dir res veritablement significatiu d'una bona traducció. I, finalment, he intentat mantenir-me conscient dels handicaps i trampes a què s'encara un hel·lenista, a l'hora de valorar una nova traducció d'Homer. Però no estic segur d'haver-ho aconseguit. Un hom se sent presoner de l'encant formidable de l'original, de la seva ombra llarguíssima. Resulta difícil que cap traducció, per meravellosa que sigui, acabi de convèncer-nos del tot. A més a més, dintre del camp de les traduccions, és natural que hom tendeixi a privilegiar les més antigues, aquelles que també han esdevingut, d'una manera o altra, «clàssiques»: una llarga associació amb l'original les ha acabat contaminant, en certa mesura, del seu mateix encant. Penso, tanmateix, que, amb independència de la valoració concreta que hom pugui fer de cada un dels resultats obtinguts per Mira en tots i cada un dels aspectes concrets de la seva complicada tasca, la cosa més important era emfasitzar que ha donat una lectura interessant i rigorosa de l'*Odissea* —quelcom que, en canvi, no va pas aconseguir, sempre a parer meu, amb la seva versió dels Evangelis [cf. «Com en un mirall», *Quadern* 13 (2006): 193–201]. A aquesta lectura de l'*Odissea*, se li podran fer, sens dubte, determinades objeccions de tipus històric i filològic; però això, a aquestes alçades, també té poc interès. I, pel que fa a la confrontació amb l'*Odissea* ribiana, inevitable al principi, suposo que amb el temps anirà perdent sentit, sobretot perquè l'obra mestra de Riba ja fa temps que ha deixat d'ésser *només* una traducció —encara que sigui *també* una traducció excepcional. Probablement ens hauríem d'acostumar a valorar la «segona *Odissea*» com un dels millors poemes de la literatura catalana moderna. Ara bé, la versió de Mira també es mereix d'ésser presa ben seriosament —i pel seu propi compte, amb independència de les comparacions.